

20.3.2012/ Seppo Ruotsalainen

FINNAIR JA PÖRSSIYHTIÖT MARXILAISITTAIN

Tausta

Finnairin hallitus teki elokuussa 2009 päätöksen yhteensä lähes kolmen miljoonan euron bonuksien jakamisesta yhtiön 18 avainhenkilön kesken. Sittemmin ilmeni, että myös toimitusjohtaja **Mika Vehviläinen** oli saanut vuoden 2009 lopussa työsopimukseensa liittyen asuntoedun lisäksi 180 000 euron bonuksen. Samaan aikaan Finnairin henkilöstö on pakotettu palkanalennuksillaan ja palkattomalla työllä osallistumaan yrityksen 26 miljoonan euron säästötalkoisiin.

Asiasta syntyneen kohun äskettäin puhjettua Finnairin johdon taholta yritettiin ensin selittää, että bonusasiassa oli ollut kyse hyvin poikkeuksellisesta menettelystä, jonka tarkoitus oli sitouttaa avainjohtajat yritykseen tilanteessa, jossa Vehviläisen edeltäjä **Jukka Hienonen** erosi Finnairista. Kuitenkin tämä bonusten, optioiden ja osinkojen jakoralli on ollut pörssiyhtiöissä loputon sekä kansalaisten loputtoman ihmettelyn ja paheksumisen kohde. Finnairin hallituksen puheenjohtaja **Veli Sundbäck** myönsikin keskiviikon (14.3.) A-Studion haastattelussa, että Finnairin menettelytavat eivät ole millään tavoin muiden pörssiyhtiöiden menettelytavoista poikkeavia.

Tavallista kansalaista ihmetyttää yhä enemmän, kuinka nämä täysin kohtuuttomat johdon palkitsemisjärjestelyt voivat jatkua vuodesta toiseen herkeämättömällä voimalla. Syitä etsittäessä nostetaan keskeisenä esiin johtajien ahneus, eikä siinä varmasti juuri vikaan mennä. Tuo näkemys on kuitenkin rajoittunut.

Marxilaisessa näkemyksessä kohtuuttomat palkitsemisjärjestelmät ovat seurausta itse kapitalistisen järjestelmän luonteesta. Voi tuntua yllättävältä, että todellisen vastauksen etsinnässä on palattava **Karl Marxin** analyysiin.

Voiton suhdeluku

Marx ilmaisee **voiton suhdelukua** kaavalla: $m / c+v$. Kaava kuvaa kapitalistin saaman lisäarvon (m) suhdetta pysyvän pääoman (c) ja vaihtelevan pääoman (v) summaan. Suure (c) tarkoittaa tuotantovälineiden ja raaka-aineiden arvoa, (v) puolestaan prosessissa käytetyn työvoiman arvoa. Voiton suhdeluku on sitä suurempi mitä suurempi lisäarvo (m) on suhteessa viivan alapuolella mainittuihin kahteen muuhun tuotantontekijään c+v nähden.

Marx toi esiin sen seikan, että voiton suhdeluku **pyrkii** kapitalistisen tuotannon edetessä alenemaan. Vaikka lisäarvo (m) kasvaa voimakkaasti ja vaikka työvoiman arvo (v) painetaan alaspäin, voiton suhdeluku pyrkii alenemaan siksi, että tuotantovälineisiin ja raaka-aineisiin sijoitettava arvonosa (c) kasvaa vielä jyrkemmin kuin lisäarvo (m). (Marx Pääoma 3, suom. 1976, s. 215).

Edellä kuvatun tilanteen voi olettaa vallitsevan esim. juuri lentoyhtiöissä, joissa koneisiin ja raaka-aineisiin, esim. polttoaineisiin sijoitettava arvonosa (c) on huomattavan korkea.

Marx esitti kuitenkin voiton suhdeluvun alenemistendenssille ns. vastaan vaikuttavia tekijöitä, jotka hidastavat tuota suuntausta ja pyrkivät puolestaan kääntämään sen nousuun.

R-T-R' ja R-R'

Kuvitteellisen pääoman olemusta analysoidessaan Marx nosti esiin myös kaavan R- T- R', joka tarkoittaa, että normaalissa kaupankäynnissä rahalla (R) ostetaan tavara (T), joka puolestaan vaihdetaan (suurempaan) rahaan (R'). Kapitalismissa ja markkinataloudessa työvoima on tavara, jolla on sellainen ominaisuus, että se pystyy luomaan itseään suuremman arvon.

Marx totesi, että kuvitteellinen talous kehittyy "rahakauppiaiden" johdolla suuntaan, jossa kaava $R - T - R'$ supistuu yhä enemmän äärijäsenikseen eli kaavaksi $R - R'$. Työ ja tuotantoprosessi pudotetaan siis yhä suuremmassa määrin välistä pois ja rahaa synnytetään rahalla. Raha kasvaa ikään kuin puissa.

Tästähän alkaa olla jo vähintäänkin esimakua se, että Finnairin työntekijöillä teetetään ilmaista työtä, jotta he voisivat säilyttää työpaikkansa. Ajoittain vaikuttaa siltä kuin kapitalistin ihanne olisi tuotantolaitos, jossa ei olisi lainkaan työntekijöitä. Kyseessä on suureen (v) arvon alentaminen. Ammattiliiton puheenjohtaja Antti Rinne on äskettäin todennut, että jopa 1000 työntekijää saatetaan ulkoistaa Finnairista

Rahan lapiointia

Kaavaa R-R' käytännössä toteuttaen voidaan tietysti lapioida rahaa yritykseen helpommin ja enemmän kuin pidemmän ja työläämmän kaavan kautta. Kysymykseen siitä, miksi pörssiyritykset niin avokätisesti jakavat erilaisia palkkioita eli osinkoja, optioita ja bonuksia lähinnä avainhenkilöilleen, johtuu siitä, että tällainen "raha poikii rahaa" - käytäntö tuo yritykseen suuria "ylimääräisiä" rahamääriä itse tuotantoprosessista riippumatta ja sen ulkopuolelta eli esim. pörssikurssien kautta. Kyseessä on tavallaan rahan ylituotantokriisi.

Marx huomautti, että eräät pääomat tuottavat kaikkien kustannusten vähentämisen jälkeen ainoastaan suuria tai pieniä korkoja, niin sanottuja **osinkoja** (Dividenden). Nämä osingot eivät "mene mukaan" yleisen voiton suhdeluvun tasoittumisprosessiin, "koska niiden (osinkojen) voiton suhdeluku on keskimääräistä voiton suhdelukua pienempi". "Jos ne menisivät mukaan (sisältyisivät SR), niin voiton keskimääräinen suhdeluku laskisi paljon alemmaksi" (Marx, mt. suom. s. 243; saks. 221-2).

Kun esim. laajojen irtisanomisten yhteydessä on ihmetelty, miksi monet menestyvät yritykset irtisanovat väkeään ja samanaikaisesti maksavat jopa jättimäisiä osinkoja johtajilleen, keskeinen selitys löytyy Marxin voiton suhdeluku – analyysistä. **Osingot ovat yrityksissä ylimääräistä rahaa, joka pyrkii painamaan alaspäin voiton suhdelukua (tai ei ainakaan kohota tuota suhdelukua riittävästi ylöspäin) ja josta yrityksen on johtonsa mielestä suorastaan päästävä eroon "taseita keventämällä".**

Järjestelmän rajoittuneisuus

Kyseessä on viime kädessä kapitalistisen järjestelmän suppea-alaisuus. Pörssiyrityksen johto ei katso voivansa käyttää ylimääräistä rahaansa uusiin investointeihin, koska pelkää niiden

piirissä voiton ja sen seurauksena pörssikurssin laskua. Tämä aiheuttaa niille tarpeen vapautua noista varoista osinkoja ja muita etuuksia jakamalla samalla kun ne pyrkivät vapautumaan (nyt investointien ”puuttumisen” johdosta) ”ylimääräiseksi” muuttuvasta työvoimastaan.

Ovista ja ikkunoista sisään tunkeutunutta ylimääräistä rahaa ei voida jakaa yrityksen henkilöstölle, koska se merkitsisi työvoiman arvon (v) lisäämistä ja (v) on jakoviivan ”väärällä puolella”, ts. sen pelätään alentavan voiton suhdelukua.

Bonukset pääoman puolelle

Kun Ilta-Sanomat kysyy (15.3), että ”Osaako Finnair kertoa , missä kohtaa organisaatiota kulkee raja, jonka yläpuolella majailevia sitouttaa voitelu ja alapuolella uhkailu?”, niin marxilainen vastaus kuuluu, että raja kulkee työn ja pääoman välissä. Bonukset suunnataan siis henkilöille, joiden katsotaan edustavan lisäarvoa eli voittoa (m), jolla estetään voiton suhdeluvun aleneminen.

Finnair niin kuin muutkin pörssiyhtiöt ovat siis sen pakon edessä, että niiden on aika ajoin vapauduttava ylimääräisestä ja tarpeettomaksi muuttuneesta rahasta ja ainoa niiden johdon näkemä vaihtoehto ovat ”avainhenkilöt”, joiden merkityksen korostaminen saa lähes yksilöpalvonnan luonteen.

Onko ”sitouttamisen pakko” todellinen syy?

Finnairin johto (siitäkin kiistellään, onko bonusratkaisujen takana yhtiön toimiva johto vai yhtiön hallitus) on korostanut ”avainhenkilöiden” valtavaa merkitystä yhtiön kriisivaiheessa. Toisaalta on tullut tietoon, että sitouttamisbonusten ehtona ei vaadittu edes avainhenkilöiden läsnäoloa yrityksessä, vaan pelkkä nimi ovesa oli riittävä tekijä (olisinpa minäkin joskus päässyt samanlaiseen hommaan, toteaa nimimerkki Katkeroitunut eläkeläinen).

Uusia outoja asioita putkahtelee esiin lähes päivittäin. Ilta-Sanomien (16. 3.) mukaan Finnairin entinen toimitusjohtaja **Lasse Heinonen** sai viime vuonna 430 000 euron bonukset, joista 280 000 euroa oli sitouttamisbonuksia. Heinosen mukaan ”Finnairin johdosta kukaan ei tietääkseni pyytänyt mitään bonuksia, vaan aloite tuli aidosti hallitukselta”, hän toteaa.

Heinosen lausuma viittaa siihen, että yhtiössä on pikemminkin kysymys liiallisen hötöranhan poisjakamisen tarpeesta kuin avainhenkilöiden harjoittamasta painostuksesta bonuksien saamiseksi, vaikka molemmatkin tekijät saattavat olla mukana vaikuttamassa.

Avain hukassa

Valtion omistajaohjauksesta vastaavan ministerin **Heidi Hautalan** ”mitta tuli täyteen” ja lähes koko Finnairin hallitus sai lähteä. Tällaisella toimella voi tietysti olla jonkinlaista vaikutusta palkitsemismenettelyjen muuttamiseksi, mutta johtajien potkut eivät sinänsä ja yksin poista itse kapitalistisen järjestelmän sisällä olevaa perusristiriiata. Uusi hallitus on ennen pitkää tai välittömästäkin saman vanhan ”liikapalkitsemisongelman” edessä.

Nyt kysellään, ”miksi Finnairin hallitus on joutunut tekemään tällaisen kahden vuoden sitouttamissopimuksen 18 henkilön osalta” (kansanedustaja Eero Lehti, kok.Radion ykkösaamussa 16.3.). Mikäli Finnairin tai minkä tahansa suuren pörssiyrityksen asioista päättävä johto joutuisi antamaan suoran ja rehellisen vastauksen tuohon kysymykseen, se saattaisi esittää seuraavan vastakysymyksen ja siihen vastauksen: ”mihin ihmeessä me sitten sijoittaisimme ovista ja ikkunoista sisään tunkeutuneen ylimääräisen rahan? Mehän emme voi sijoittaa sitä tuottamattomiin uusinvestointeihin emmekä me voi jakaa sitä henkilöstölle, sillä silloin voittotaso laskee ja pörssikurssi sukeltaa. Näin ollen meidän on jaettava se pois rasittamasta taseitamme noille avainhenkilöille, joilla kuitenkin ei ole avainta itse perusongelman ratkaisemiseen.”

Hautalalle plussaa ja miinusta

Ministeri Hautala ansaitsee plus-pisteitä Finnairin johtoa koskevasta rohkeasta siirrostaan, mutta hänen omassa toiminnassaan on myös epäjohtonmukaisuuksia. Pahin niistä on, että hän vaatii valtiota luopumaan enemmistöosakkuudestaan Finnairissa. Miten tällainen ratkaisu voisi lieventää johdon palkitsemisongelmaa tai muutenkaan koitua suomalaisen yhteiskunnan parhaaksi? Hautala perustelee käsittämätöntä kantaansa hokemalla, että suomalaisille on taattava suorat lennot Keski- ja Etelä- Eurooppaan.

Brysselin suunta on tietysti Heidi Hautalalle rakas, mutta kuten kansanedustaja **Mauri Pekkarinen** Tv-ohjelmassa (A-Talk 15.3.) hänelle huomautti, on kai tässä päästävä lentämään muuallekin kuin Eurooppaan. Oikea etenemissuunta ratkaisua etsittäessä on , että henkilöstön todellista päätösvaltaa pörssiyrityksissä lisätään voimakkaasti ja että todellinen suunnitelmallisuus ja valvonta toteutetaan pörssiyrityksien ja erityisesti valtiojohtoisten yritysten investointien ja rahankäytön suhteen.

Vakava oire

Yritysjohdon kohtuuttomat palkitsemisjärjestelmät ovat vakava oire kapitalistisen järjestelmän toimimattomuudesta, sen ahdasrajaisuudesta demokraattisesti johdetun talouselämän toteuttamisessa. Karl Marx kirjoitti: ”Mutta siinä kammossa, jota he (porvarilliset taloustieteilijät SR) tuntevat laskevan voiton suhdeluvun edessä, on tärkeintä tunne, että kapitalistinen tuotantotapa kohtaa tuotantovoimien kehittyessä **rajan**, jolla **ei ole mitään tekemistä rikkauksien tuottamisen kanssa sinänsä**; ja tämä omalaatuinen raja on todistuksena kapitalistisen tuotantotavan rajoittuneisuudesta ja vain historiallisesta, ohimenevästä luonteesta” (Marx, Pääoma 3, suom. 1976, s. 245 vahvennettu SR).